

Cauza C-831/19

Rezumatul cererii de decizie preliminară întocmit în temeiul articolului 98 alineatul (1) din Regulamentul de procedură al Curții de Justiție

Data depunerii:

14 noiembrie 2019

Instanța de trimitere:

Tribunale di Milano (Italia)

Data deciziei de trimitere:

31 octombrie 2019

Reclamante:

Banco di Desio e della Brianza SpA

Banca di Credito Cooperativo di Carugate e Inzago sc

Intesa Sanpaolo SpA

Banca Popolare di Sondrio s.c.p.a

Cerved Credit Management SpA

Pârâți:

YX

ZW

Obiectul procedurii principale

Procedură de executare – Expropriere imobiliară

Obiectul și temeiul juridic al trimiterii preliminare

Interpretarea articolului 47 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene și a articolelor 6 și 7 din Directiva 93/13/CEE a Consiliului din 5 aprilie 1993 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii (JO 1993, L 95,

p. 29, Ediție specială, 15/vol. 2, p. 273) în raport în special cu o situație în care un fideiutor solicită instanței să evalueze caracterul abuziv al unei clauze contractuale, invocând reglementarea privind protecția consumatorilor

Întrebările preliminare

1) Articolele 6 și 7 din Directiva 93/13/CEE coroborate cu articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene se opun, și, în cazul unui răspuns afirmativ, în ce condiții, unei reglementări naționale precum cea descrisă, care nu permite instanței de executare să efectueze un control intrinsec al unui titlu executoriu judiciar care a dobândit autoritate de lucru judecat atunci când consumatorul, luând cunoștință de calitatea sa de consumator (care anterior a fost exclusă de dreptul pozitiv), solicită efectuarea unui asemenea control?

2) Articolele 6 și 7 din Directiva 93/13/CEE coroborate cu articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene se opun, și, în cazul unui răspuns afirmativ, în ce condiții, unei reglementări precum reglementarea națională care, în fața autorității de lucru judecat implicite cu privire la lipsa caracterului abuziv al unei clauze contractuale, nu permite instanței de executare, chemată să decidă asupra unei contestații la executare formulată de consumator, să constate un asemenea caracter abuziv, iar o astfel de împiedicare se poate justifica chiar în cazul în care, în raport cu dreptul pozitiv în vigoare la momentul dobândirii autorității de lucru judecat, nu era posibilă evaluarea caracterului abuziv al clauzei deoarece fideiutorul nu putea fi calificat drept consumator?

Dispozițiile de drept al Uniunii invocate

Carta drepturilor fundamentale

Directiva 93/13/CEE

Dispozițiile naționale invocate

Decretul legislativ nr. 206 din 6 septembrie 2005 (Codul consumului), în special articolul 33 alineatul 1 și articolul 33 alineatul 2 literele t) și u):

„1. În cazul contractului încheiat între consumator și profesionist sunt considerate abuzive clauzele care, în pofida bunei-credințe, creează în detrimentul consumatorului un dezechilibru semnificativ între drepturile și obligațiile care decurg din contract.

2. Se prezumă că sunt abuzive până la proba contrară clauzele care au ca obiect sau ca efect:

[...]

t) impunerea în detrimentul consumatorului a unor decăderi, limitări ale posibilității de a ridica excepții, derogări de la competența autorității judiciare, limitări în ceea ce privește mijloacele de probă, inversări sau modificări ale sarcinii probei ori restrângeri ale libertății contractuale în raporturile cu terții;

u) stabilirea ca loc al instanței competente să judece litigiile o altă localitate decât cea de reședință sau de domiciliu ales al consumatorului [...].”

precum și articolul 36:

„1. Clauzele considerate abuzive în temeiul articolelor 33 și 34 sunt nule, iar contractul rămâne valid în rest.

[...]

3. Nulitatea operează numai în avantajul consumatorului și poate fi invocată din oficiu de instanță.”

Prezentare succintă a situației de fapt și a procedurii principale

- 1 La 18 noiembrie 2005, Banco di Desio a încheiat contracte de fideiusiune cu YX și ZW. Prin contractele de fideiusiune menționate se garantau datoriile contractate de o societate comercială (denumită în continuare „debitoarea principală”).
- 2 După ce a obținut o somație de plată, împotriva căreia nu s-a formulat opoziție și care, prin urmare, a dobândit autoritate de lucru judecat, Banco de Desio a inițiat o procedură de expropriere imobiliară împotriva unor bunuri aflate în proprietatea lui YX și a lui ZW (în proporție de 50 % fiecare).
- 3 Celelalte reclamante, creditorii cu diverse titluri ai lui YX, ai lui ZW, precum și ai debitoarei principale, au intervenit în procedura menționată mai sus.
- 4 Prin actul de transfer din 29 ianuarie 2013, ZW a dobândit proprietatea asupra debitoarei principale, deținând 22 % din părțile sociale ale acesteia. Totuși, rezultă că ZW nu a îndeplinit în niciun moment funcții în cadrul debitoarei principale. În plus, rezultă că ZW este lucrătoare angajată a unei alte societăți comerciale.
- 5 În lumina acestor elemente, instanța de trimitere a exclus posibilitatea ca YX, reprezentant legal al debitoarei principale, să fie calificat drept consumator, însă a admis posibilitatea ca ZW să fie calificată drept consumator.

Principalele argumente ale părților din procedura principală

- 6 Reclamantele contestă că ZW poate fi calificată drept consumator, ținând seama de calitatea ei de asociat al debitoarei principale și de legătura conjugală existentă între aceasta și YX, reprezentant legal al respectivei debitoare principale.

- 7 În plus, din deținerea a 22 % din părțile sociale ale debitoarei principale poate decurge dreptul de a primi plăți din beneficiile întreprinderii, de natură să constituie chiar singurul venit al lui ZW.
- 8 În sfârșit, se ridică excepția de necompetență a instanței de trimitere în ceea ce privește pretinsa încălcare a normelor în materie de antitrust.

Prezentare succintă a motivelor trimiterii preliminare

- 9 Potrivit jurisprudenței Corte di cassazione [Curtea de Casație], autoritatea de lucru judecat privește nu numai cele statuate explicit în cuprinsul deciziei, ci și motivele care constituie, fie chiar în mod implicit, condiția logică și juridică a acesteia. Această orientare se aplică și în ceea ce privește somația de plată a unei sume de bani, care, atunci când nu se formulează opoziție, dobândește autoritate de lucru judecat nu numai cu privire la creanța invocată, ci și în raport cu titlul care stă la baza acesteia, împiedicând astfel orice examinare ulterioară a motivelor invocate în justificarea cererii respective.
- 10 Acest principiu de origine jurisprudențială, denumit „autoritate de lucru judecat implicită”, se întemeiază pe argumentul logic potrivit căruia, în cazul în care instanța s-a pronunțat asupra unei anumite probleme, aceasta, în mod evident, a soluționat într-un sens care nu este contrar tuturor celorlalte probleme care trebuie luate în considerare și care au caracter preliminar în raport cu cea soluționată în mod explicit.
- 11 Or, după obținerea somației de plată și după notificarea acesteia, creditorul poate, prin notificarea sechestrului, să inițieze o procedură de expropriere. În special, prin exproprierea imobiliară, în temeiul unui titlu executoriu, creditorul supune exproprierii (prin notificarea sechestrului) dreptul real asupra unui bun imobil al cărui titular este debitorul său.
- 12 Potrivit jurisprudenței Corte di cassazione [Curtea de Casație], procedura de expropriere, spre deosebire de procedura de judecată, „nu apare ca o serie continuă de acte care vizează o măsură finală unică, ci ca o succesiune de subproceduri, cu alte cuvinte ca o serie autonomă de acte care vizează măsuri succesive distincte”. Astfel, în cadrul procedurii de executare, instanța exercită competența de a dispune „numai în ceea ce privește desfășurarea procedurii de executare în scopul îndeplinirii corespunzătoare a actelor care o compun potrivit unor criterii de celeritate și de oportunitate”. Este, așadar, exclusă exercitarea unei posibilități de a decide.
- 13 În ceea ce privește competențele pe care instanța de executare le poate exercita din oficiu, instanța de trimitere arată, pe de altă parte, că existența unui titlu executoriu valid constituie o condiție a executării silite. În consecință, titlul executoriu trebuie să se mențină pe întreaga durată a exproprierii, care, în caz contrar, ar deveni inadmisibilă. Instanța de executare are, așadar, competența sau obligația de a verifica existența titlului executoriu la începutul procedurii de

executare, precum și pe întreaga durată a acesteia, trebuind să oprească procedura în cazul în care titlul nu se menține. Cu toate acestea, competența pe care instanța de executare o poate exercita din oficiu se limitează numai la existența titlului executoriu și nu se poate extinde și la „conținutul intrinsec” al acestuia.

- 14 În continuare, instanța de trimitere amintește jurisprudența Curții de Justiție potrivit căreia „[a]rticolul 1 alineatul (1) și articolul 2 litera (b) din Directiva 93/13/CEE [...] trebuie interpretate în sensul că această directivă se aplică unui contract de garanție imobiliară încheiat între persoane fizice și o instituție de credit în vederea garantării obligațiilor pe care o societate comercială le-a contractat față de instituția respectivă în temeiul unui contract de credit în cazul în care aceste persoane fizice au acționat în scopuri care nu intră în cadrul activităților lor profesionale și nu au un raport de natură funcțională cu societatea menționată, aspect a cărui verificare este de competența instanței de trimitere” (Ordonanța Curții din 14 septembrie 2016, Dumitraș, C-534/15, EU:C:2016:700).
- 15 Corte di cassazione [Curtea de Casație] italiană a admis recent o orientare similară. Astfel, prin hotărârea nr. 32225 din 13 decembrie 2018, instanța amintită a reținut că condițiile subiective de aplicare a reglementării privind protecția consumatorilor în ceea ce privește un contract de fideiusiune încheiat de un asociat în favoarea societății trebuie să fie apreciate în raport cu părțile la contractul de fideiusiune respectiv (iar nu cu părțile la contractul principal distinct), luând în considerare ponderea participării la capitalul social, precum și, dacă este cazul, calitatea fideiursorului de administrator al societății garantate. Cu toate acestea, trebuie să se sublinieze că, anterior acestei decizii, Corte di cassazione [Curtea de Casație] a reținut însă în mod constant că, în cazul unui contract de fideiusiune, condiția subiectivă a calității de consumator trebuia raportată la obligația garantată, în considerarea caracterului accesoriu al obligației fideiursorului în raport cu obligația garantată.
- 16 În continuare, instanța de trimitere amintește jurisprudența Curții de Justiție potrivit căreia „sistemul de protecție instituit de directivă se întemeiază pe ideea potrivit căreia consumatorul se află într-o situație de inferioritate față de un profesionist în ceea ce privește atât puterea de negociere, cât și nivelul de informare, situație care îl determină să adere la condițiile formulate în prealabil de profesionist, fără a putea exercita o influență asupra conținutului acestora”, iar „obiectivul urmărit de articolul 6 din [D]irectiv[a] [93/13], care impune statelor membre să prevadă că clauzele abuzive nu creează obligații pentru consumatori, nu ar putea fi atins dacă aceștia ar fi ținuti să invoce ei înșiși caracterul abuziv al unor astfel de clauze. În cadrul unor litigii a căror valoare este adesea limitată, onorariile avocaților pot fi superioare intereselor care sunt în joc, ceea ce poate descuraja consumatorul să se apere împotriva aplicării unei clauze abuzive. Deși este adevărat că, în numeroase state membre, normele de procedură permit particularilor, în cadrul unor astfel de litigii, să își asigure ei înșiși apărarea, există un risc destul de important ca, în special din cauza ignoranței, consumatorul să nu se prevaleze de caracterul abuziv al clauzei care se invocă împotriva sa. Rezultă că o protecție efectivă a consumatorului nu poate fi obținută decât dacă instanței

naționale i se recunoaște posibilitatea de a aprecia din oficiu o astfel de clauză” (Hotărârea Curții din 27 iunie 2000, Océano Grupo Editorial și Salvat Editores, C-240/98-C-244/98, EU:C:2000:346, punctele 25 și 26).

- 17 Potrivit celor arătate de instanța de trimitere, ceea ce, în Hotărârea Océano, era o simplă posibilitate a instanței a devenit, prin Hotărârea din 4 iunie 2009, Pannon GSM Zrt. (C-243/08, EU:C:2009:350), o veritabilă obligație de a examina din oficiu caracterul abuziv al clauzei de îndată ce instanța dispune, potrivit modului de redactare a punctului 35 din Hotărârea Pannon, „de elementele de drept și de fapt necesare în acest sens” (și fără a aduce atingere necesității de a obține exprimarea intenției consumatorului de a se prevala de caracterul abuziv și neobligatoriu al clauzei). Rezultă că această obligație este coerentă cu sarcina instanței de a asigura efectul util al protecției vizate prin dispozițiile Directivei 93/13.
- 18 De altfel, Curtea a declarat că articolul 6 alineatul (1) din Directiva 93/13 este „o dispoziție imperativă care, având în vedere poziția de inferioritate a uneia dintre cele două părți contractante, urmărește să înlocuiască echilibrul formal pe care îl instituie contractul între drepturile și obligațiile cocontractanților printr-un echilibru real, de natură să restabilească egalitatea dintre aceste părți” și că „[n]atura și importanța interesului public pe care se întemeiază protecția garantată de directivă consumatorilor justifică, în plus, obligația instanței naționale de a aprecia din oficiu caracterul abuziv al unei clauze contractuale și, prin aceasta, de a suplini dezechilibrul existent între consumator și profesionist” (Hotărârea Curții din 26 octombrie 2006, Mostaza Claro, C-168/05, EU:C:2006:675, punctele 36 și 38). Importanța interesului care stă la baza protecției conferite consumatorului prin Directiva 93/13 a fost confirmată ulterior și prin deciziile prin care Curtea, în lumina principiului echivalenței (care – împreună cu principiul efectivității protecției – limitează principiul autonomiei procedurale a statelor membre), a asimilat articolul 6 din Directiva 93/13 cu normele naționale care au, în cadrul ordinii juridice interne, caracterul unor norme de ordine publică (a se vedea, printre altele, Hotărârea Curții din 21 decembrie 2016, Gutiérrez Naranjo, C-154/15, C-307/15 și C-308/15, EU:C:2016:980, punctul 54).
- 19 În opinia instanței de trimitere, în acest sens sunt acele decizii care, fie în temeiul principiului echivalenței, fie al principiului efectivității protecției, au conferit instanței naționale competențe de cercetare judecătorească din oficiu (a se vedea, printre altele, Hotărârea din 9 noiembrie 2010, VB Pénzügyi Lízing Zrt., C-137/08, EU:C:2010:659) și deciziile care, în anumite condiții, au prevăzut posibilitatea de a înlătura autoritatea de lucru judecat.
- 20 Printre acestea din urmă, instanța de trimitere amintește Hotărârea Curții din 6 octombrie 2009, Asturcom (C-40/08, EU:C:2009:615), în care Curtea a declarat, la punctul 53, că, „în măsura în care instanța națională sesizată cu o acțiune în executarea silită a unei sentințe arbitrale definitive trebuie, potrivit normelor de procedură interne, să aprecieze din oficiu dacă o clauză arbitrală este contrară normelor naționale de ordine publică, aceasta este de asemenea obligată să

aprecieze din oficiu caracterul abuziv al acestei clauze potrivit articolului 6 din directiva menționată”.

- 21 În această hotărâre, Curtea a exclus posibilitatea ca, în temeiul principiului efectivității protecției, instanța spaniolă, sesizată cu o cerere de executare a unei hotărâri arbitrale care nu a fost atacată și care a fost pronunțată în cadrul unei proceduri la care consumatorul nu a participat, să invoce din oficiu caracterul abuziv al unei clauze contractuale (în speță, clauza prin care s-a stabilit sediul instanței arbitrale).
- 22 Instanța de trimitere afirmă că, în aceeași cauză, avocata generală Trstenjak a ajuns la o concluzie diferită, considerând că invocarea din oficiu de către instanța națională era soluția în mai mare măsură conformă cu obiectivul de protecție a consumatorilor urmărit de Directiva 93/13 și că inacțiunea consumatorului în cursul procedurii la finalul căreia a fost emis titlul executoriu (procedură care, printre altele, nu s-a desfășurat în realitate în fața unei instanțe) putea fi remediată în cadrul executării titlului respectiv.
- 23 Instanța de trimitere are îndoieli cu privire la conformitatea contractului de fideiusiune încheiat între Banco di Desio și ZW cu articolul 33 alineatul 2 litera u) din Decretul legislativ nr. 206 (și cu dispoziția corespunzătoare din Directiva 93/13).
- 24 Potrivit normelor și jurisprudenței naționale, dat fiind că ZW nu a formulat opoziție împotriva somației de plată în cauză, aceasta a dobândit autoritate de lucru judecat și, în special, trebuie să se considere că existența (sau lipsa) caracterului abuziv al clauzelor cuprinse în contractul încheiat între Banco di Desio și ZW a dobândit în prezent autoritate de lucru judecat implicită.
- 25 În opinia creditorilor, acest aspect nu permite examinarea caracterului abuziv al clauzelor contractuale, inclusiv în lumina Hotărârii Asturcom.
- 26 Totuși, instanța de trimitere are îndoieli cu privire la aplicabilitatea directă a acestei jurisprudențe, având în vedere, pe de o parte, diferențele existente între ordinea juridică italiană și cea spaniolă și, pe de altă parte, particularitățile speței.
- 27 Sub primul aspect, procedura inițiată de Asturcom era o procedură fără dezbateri în contradictoriu, la finalul căreia instanța, în lipsa (naturală) a debitorului (care nu acționase nici la momentul emiterii titlului executoriu), nu ar fi putut decât să emită sau să nu emită ordinul general de executare.
- 28 În prezenta cauză, în schimb, debitoarea, constituită anterior parte în judecată, și-a manifestat voința de a se prevala de caracterul (posibil) abuziv al clauzelor contractuale. Rezultă, prin urmare, că inacțiunea debitoarei, anterioară dobândirii autorității de lucru judecat, a încetat. După ce a invocat statutul său de consumator, debitoarea a avut un rol activ, indicând numeroase clauze de al căror caracter abuziv a declarat că vrea să se prevaleze.

- 29 Sub al doilea aspect, referitor la particularitățile speței, instanța de trimitere arată că, la momentul emiterii somațiilor, nu fuseseră încă pronunțate hotărârile prin care Curtea de Justiție a precizat criteriile potrivit cărora și fideiusorul poate fi considerat consumator. În consecință, la acel moment, posibilitatea de a invoca, inclusiv în cadrul procedurii de opoziție împotriva somației de plată, caracterul abuziv al clauzelor cuprinse în contractul încheiat cu profesionistul era exclusă în privința ZW, care (tocmai în lumina orientării constante a Corte di cassazione [Curtea de Casație]) nu a avut posibilitatea să evalueze statutul său de consumator.
- 30 Prin urmare, din cauza ignoranței sale neimputabile, ZW nu a putut să aleagă în cunoștință de cauză dacă să se prevaleze sau nu de protecția acordată unei persoane fizice care încheie un contract în scopuri care nu au legătură cu activitatea profesională eventual desfășurată. În schimb, o astfel de alegere în cunoștință de cauză a fost posibilă abia după inițierea procedurii de expropriere, într-un moment în care, potrivit dreptului național, posibilitatea de a înlătura deciziile conținute în somațiile de plată este însă exclusă.
- 31 Instanța de trimitere ridică, așadar, problema dacă, în situația concretă, dreptul pozitiv de origine jurisprudențială poate constitui un element susceptibil să facă imposibilă sau excesiv de dificilă exercitarea drepturilor conferite consumatorului de reglementarea națională de transpunere a Directivei 93/13 și dacă cerința de a asigura o protecție efectivă debitorului permite efectuarea unui control al caracterului abuziv al clauzelor unui contract în temeiul căruia a fost obținută o somație de plată, chiar dacă somația de plată respectivă a dobândit autoritate de lucru judecat prin neformularea unei opoziției.
- 32 În ceea ce privește a doua întrebare preliminară, instanța de trimitere arată că, având în vedere principiile procedurale naționale, lipsa caracterului abuziv al clauzelor contractului de fideiusiune face obiectul unei autorități de lucru judecat implicite.
- 33 De aici ar rezulta, pe de o parte, imposibilitatea de a se prevala de caracterul abuziv al unor astfel de clauze într-o procedură pe fond și, pe de altă parte, inadmisibilitatea contestației la executare atunci când o asemenea contestație s-ar întemeia pe motive pe care partea ar fi trebuit să le formuleze la momentul emiterii titlului executoriu.
- 34 În Hotărârea din 26 ianuarie 2017, Banco Primus (C-421/14, EU:C:2017:60), Curtea de Justiție a exclus neconformitatea reglementării naționale cu Directiva 93/13 în măsura în care norma spaniolă „interzice instanței naționale să reexamineze din oficiu caracterul abuziv al clauzelor unui contract încheiat cu un profesionist în cazul în care s-a statuat deja cu privire la legalitatea ansamblului clauzelor contractului în raport cu această directivă printr-o hotărâre care a dobândit autoritate de lucru judecat” (punctul 49). Cu toate acestea, în aceeași hotărâre, Curtea a declarat că, „în prezența uneia sau a mai multe clauze contractuale al căror caracter eventual abuziv nu a fost încă examinat în cadrul unui control jurisdicțional anterior al contractului în litigiu încheiat printr-o

decizie care a dobândit autoritate de lucru judecat, Directiva 93/13 trebuie interpretată în sensul că instanța națională, sesizată în mod legal de consumator prin intermediul unei contestații incidentale, este obligată să evalueze, la cererea părților sau din oficiu, din moment ce dispune de elementele de drept și de fapt necesare în acest scop, caracterul eventual abuziv al acestora” (punctul 54) și că, „în ipoteza în care, cu ocazia unei examinări anterioare a unui contract în litigiu care a condus la adoptarea unei hotărâri care a dobândit autoritate de lucru judecat, instanța națională s-a limitat să examineze din oficiu, în raport cu Directiva 93/13, o singură clauză sau anumite clauze din contractul respectiv, această directivă impune unei instanțe naționale, precum cea în discuție în litigiul principal, sesizată în mod legal de consumator prin intermediul unei contestații incidentale, să aprecieze, la cererea părților sau din oficiu, din moment ce dispune de elementele de drept și de fapt necesare în acest scop, caracterul eventual abuziv al celorlalte clauze din contractul menționat. Astfel, în lipsa unui asemenea control, protecția consumatorului s-ar dovedi incompletă și insuficientă și nu ar constitui un mijloc nici adecvat, nici eficient pentru a preveni utilizarea acestui tip de clauze în continuare, contrar prevederilor articolului 7 alineatul (1) din Directiva 93/13” (punctul 52).

- 35 Având în vedere cele ce precedă, instanța de trimitere consideră că, deși a exclus posibilitatea de a înlătura autoritatea de lucru judecat explicită, Curtea de Justiție nu a examinat compatibilitatea unei instituții precum autoritatea de lucru judecat implicită cu articolele 6 și 7 din Directiva 93/13 și cu articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene.
- 36 Prin urmare, instanța de trimitere ridică problema dacă cerințele de certitudine a situațiilor juridice pe care se întemeiază autoritatea de lucru judecat sunt de natură să producă aceleași efecte, în ceea ce privește stabilitatea deciziei, atât în cazul autorității de lucru judecat explicite, cât și în cazul autorității de lucru judecat implicite sau dacă, în schimb, articolele 6 și 7 din Directiva 93/13, interpretate în lumina articolului 47 din cartă, permit înlăturarea autorității de lucru judecat implicite atunci când decizia care a dobândit autoritate de lucru judecat (implicită) este vădit contrară dreptului la o cale de atac efectivă.
- 37 Cu alte cuvinte, instanța de trimitere solicită să se stabilească dacă dreptul la o protecție efectivă care decurge din articolele 6 și 7 din Directiva 93/13 coroborate cu articolul 47 din cartă permite consumatorului să pună în discuție, printr-o contestație la executare, conținutul intrinsec al unei hotărâri judecătorești care a dobândit autoritate de lucru judecat, chiar dacă prin aceasta nu s-a statuat în mod explicit cu privire la caracterul abuziv al clauzelor cuprinse într-un contract.